

INFLUENȚA PARADIGMEI DEVOȚIONALE LATINE ASUPRA RELIGIOZITĂȚII POPULARE GRECO-CATOLICE (1918 - 1948)

Cercetarea modernă în domeniul fenomenului religios a identificat existența unei modalități particulare a experienței religioase, care este în mod comun indicată prin expresia *religiozitate populară*. Aceasta este un sistem de realități sau activități individuale sau în grup, situate în câmpul fenomenologiei comportamentului religios uman, dar care nu constituie o religie aparte, în opoziție cu religia “oficială” a Bisericii instituționale. Termenul «populară» se referă în mod explicit la subiecții acestei experiențe religioase; cazul nu implică în mod necesar o denumire aprioric «clasicizantă»; este vorba, mai degrabă, de o desemnare de conținut socio-eclezial: religiozitatea populară proprie «bazei ecleziale», adică a acelora care în comunitatea Bisericii nu constituie nici ierarhia, nici «profesioniști ai sacralului»¹.

Religiozitatea populară, deși recunoscută în existența și diversitatea sa încă de la începutul cercetării moderne asupra religiei, doar recent a devenit obiect al atenției explicite din partea cercetătorilor fenomenului religios. Aceasta, religiozitatea populară, se surprinde în mod special în cadrul dimensiunii rituale a fenomenului religios. De fapt, religiozitatea populară se concretizează ca experiență religioasă determinantă pentru un creștin sau pentru un grup religios, experiență caracterizată de un sens acut al contactului cu realitatea transcendentă. Întreaga dinamică a fenomenului cultural al religiozității populare (pelerinaje, devoțiuni populare, sărbători, tradiții, procesiuni, sărbători patronale, asociații religioase etc.) tinde să favorizeze această experiență religioasă intensă, care duce la perceperea unui contact cu realitatea sacră. În câmpul specific al spiritualității creștine, religiozitatea populară reprezintă întregul fenomen complex al manifestărilor religioase trăite uneori împreună cu liturgia, alteori într-o dialectică alternativă cu cultul oficial, oricum ca expresie privilegiată a spiritualității poporului. În cadrul eclezial religiozitatea credincioșilor mai este numită *pietate* sau *evlavie populară*.

Din perspectiva istoriografiei religioase, intenționăm să reconstituim cadrul istorico-teologic în care s-a făcut perceptută influența modelului devoțional romano-catolic asupra religiozității populare greco-catolice și motivațiile acestei schimbări de sensibilitate spirituală, în segmentul cronologic cuprins între 1918-1948². Evident, ansamblul manifestărilor religioase populare în cadrul Bisericii greco-catolice a rămas fundamental același cu cel ale Bisericii ortodoxe, ambele Biserici răsăritene oferind credincioșilor aceleași modalități de cultivare a sentimentului religios. Dar o tentativă de reconstituire istorică a religiozității populare greco-catolice nu va putea face abstracție de elementele devoționale specifice pietății catolice de rit latin care, din mai multe motive, pe care le vom analiza, au pătruns, cu succes, în sensibilitatea religioasă a credincioșilor greco-catolici. Sursa la care am apelat și care demonstrează existența acestei influențe este literatura religioasă devoțională, care a circulat în mediul greco-catolic, reconstituind, în linii mari, producția de carte sau scrieri religioase elaborate în perimetrul eclezial-confesional, cu finalitate în planul edificării vieții și trăirii spirituale.

Consultând cărțile de rugăciune și devoțiuni care suscită, întrețin și dezvoltă atitudini și sentimente religioase în “bunul creștin”, în componența cărora intră rugăciunile obișnuite ale zilei, Acastistul și Paraclisul, rugăciuni specifice spiritualității răsăritene, se constată, la începutul secolului al XX-lea, prezența, în aceste cărți greco-catolice, a paradigmei romano-catolice a pietății populare. Un prim sector în care se observă influența acestei paradigme latine este *câmpul devoțional*. Alături de devoțiunile specifice răsăritene apar altele, precum *Calea Sfintei Cruci*³, o devoțiune apărută în Evul Mediu în pietatea occidentală și care cuprinde patru sutezece meditații și rugăciuni privind drumul parcurs de Christos de la condamnarea la moarte până la înmormântare, *Cultul Preasfintei Inimi*⁴, cu

¹ M. Foralosso, *Religiosità popolare*, în *Dizionario di Mistica*, Ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1998, p. 1068.

² Pentru o viziune globală asupra istoriei Bisericii Greco-Catolice în această perioadă, a se vedea Octavian Bârlea, *Biserica Română Unită între cele două războaie mondiale*, în *Biserica Română Unită. Două sute cincizeci de ani de istorie*, Madrid, 1952, reeditată de Ed. Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1998, p. 140-222. (în continuare, abreviat: *Biserica Română Unită*).

³ Păr. Dr. Alexandru Todea, *Rugăciunea tineretului*, Blaj, 1945, p. 330-354.

⁴ *Ibidem*, p. 171.

rugăciuni și meditații ale Sfintei Margareta Alacoque, *Rugăciunea Rozarului*⁵, *Ora de adorație*⁶, precum și *Rugăciuni către Sf. Anton de Padova* și *Rugăciuni către Sf. Tereza*⁷.

Rugăciunea este una dintre modalitățile esențiale de exprimare a sentimentului religios. În mediul românesc greco-catolic s-a elaborat, la începutul secolului al XX-lea, un model de agendă a pietății individuale, influențat, într-o oarecare măsură, de modelul latin și care presupune, pe lângă elementele tradiționale (rugăciunile obișnuite ale zilei) și meditația, examinarea conștiinței, lectură spirituală, vizita la Sfântul Sacrament, cuminecarea spirituală, rugăciuni indulgențiale, rugăciuni la aniversarea primei cuminecări etc.⁸.

Rugăciunea adresată *Inimii lui Isus* s-a constituit în jurul revelației avută de Sf. Margareta Alacoque. În deceniul al patrulea al secolului XX, această rugăciune, care a inspirat un cult al "Inimii lui Isus", a cunoscut o unanimă răspândire în spațiul greco-catolic românesc. În 1936, la Blaj, apare publicația *Inima lui Isus*, iar în 1945, la Beiuș, lucrarea *Câteva clipe trăite în fața Preasfintei Inimi a lui Isus. Pentru fiecare zi a săptămânii*, o traducere din limba franceză, ea fiind un extras din scrierile Sf. Margareta⁹.

Rugăciunea Rozarului este o rugăciune zilnică sau duminicală, prin care se evocă 15 mistere care amintesc cele mai importante momente din viața Mântuitorului. Rozarul este un exercițiu pios apărut în perioada Evului Mediu în Occident, potrivit căruia creștinii obișnuiesc să rostească câte 50 de *Născători* care sunt numărate pe 50 boabe din lemn de trandafir (roze=rozar) înșirate pe un fir de ață. Motivația adoptării acestei rugăciuni este foarte bine ilustrată de un episcop al Bisericii greco-catolice: «Sfântul Rozar este cel mai obștesc fel de rugăciune în cinstea Sfintei Fecioare Maria. Nici o îngrădire de rit, de disciplină, nici o particularitate de tradiție sau preferință nu mai zăgăduiește cucernica rugă. Unde vezi mâini prinse a rugă cu salba de mărgelă mistice, zici fără să vrei: e un fiu al Bisericii Catolice. Ritul nostru cunoaște neîntrecute rugăciuni de laudă la adresa Sfintei Fecioare Maria; neobositul Paraclis și neîntrecutul Acatist, poiană cu perle de iubire lirică [...]. Dar dacă nu iei parte la rugăciunea publică, sau dacă nu știi să cetești, rămâi străin de ele. [...] De aceea Rozarul este mai popular și mai universal»¹⁰.

Rugăciunile cu indulgență, consacrate de Scaunul Papal pentru lumea greco-catolică românească în anul 1902, trebuiau rostite pentru a fi iertate pedepsele vremelnice ale păcatelor deja iertate în Sacramentul mărturisirii. Rostirea unei rugăciuni cu indulgență aducea cu sine iertarea de pedepsele vremelnice care ar trebui suportate, aici pe pământ sau în purgatoriu, pentru păcatele săvârșite. Existau rugăciuni cu indulgență plinară sau parțială. De exemplu, rostind o rugăciune cu indulgență de 300 zile, se iartă o pedeapsă pentru păcatele săvârșite și iertate echivalentă cu o pocăință de 300 zile.

Rugăciunea către Sf. Anton de Padova este o altă particularitate a pietății în mediul greco-catolic și care are, de asemenea, o structură ciclică. Astfel, acestei rugăciuni îi este specifică rugăciunea de nouă zile sau "novena de nouă zile de marți" (ziua de marți fiind ziua de naștere a Sf. Anton). În repertoriul rugăciunilor către Sf. Anton se înscriu: rugăciunea pentru dăruirea unui har deosebit, rugăciunea de recomandare (în care Sf. Anton este invocat ca intercesor-mijlocitor), rugăciunea la mare necaz, rugăciunea unui bolnav, asociate întotdeauna cu *Tatăl nostru* și *Bucură-te Marie*¹¹. Cultul Sf. Anton s-a exprimat și prin venerația statuilor acestuia, așezate în stânga sau în dreapta pronaosului unor biserici greco-catolice. În mediul greco-catolic, alături de Sf. Anton de Padova, un loc important ca mijlocitor l-a avut *Sf. Tereza de Pruncul Isus*, căreia îi erau adresate rugăciuni într-un ciclu de novene. Tot în această perioadă au circulat și diferite icoane, inserate între filele cărților de rugăciuni, tipărite în tipografiile romano-catolice, fapt ce explică, încă o dată, răspândirea modelului de pietate romano-catolică în mediul greco-catolic. Uneori, pe verso-ul acestor icoane erau înscrise diferite rugăciuni scurte (iaculatorii) sau devoțiuni la sfântul reprezentat.

Evlavia față de Euharistie este o altă caracteristică inserată în seria de exerciții pioase venite dinspre mediul latin, evlavie ce s-a împământănit cu succes printre credincioșii greco-catolici.

⁵ *Ibidem*, p. 93.

⁶ *Ibidem*, p. 190.

⁷ *Ibidem*, p. 355.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Doru Radosav, *Sentimentul religios la români*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 107.

¹⁰ P.S. Ioan Suciu, *Fecioara din Fatima*, București, 1923, p. 94.

¹¹ Doru Radosav, *op. cit.*, p. 108.

Euharistia este unul dintre sacramentele cele mai ilustrative ale religiozității populare, gradul de frecvență al spovezii și euharistiei fiind criteriul de evaluare al intensității vieții spirituale. În cadrul Bisericii greco-catolice s-au preluat asemenea "devoțiuni euharistice" dezvoltate în Occident. Apar o serie de scrieri finalizate în intensificarea devoțiunii pentru euharistie în care se recomandă insistent continuarea practicii cuminecării dese, chiar zilnică și se descriu foloasele împărtășaniei dese¹². Legat de cultul euharistic, exista practica celor *Nouă Vineri*: «Acelora care se comunică în nouă luni dupăolaltă, cuminecându-se în fiecare întâia Vineri din lună, Isus Hristos le-a făgăduit, după cum a spus sfintei Maria Margareta, că le va da darul de a rămâne statornici în bine până la sfârșitul vieții lor: le-a făgăduit că nu vor muri în stare de păcat de moarte și Inima lui îi va apăra în ceasul morții»¹³. O altă manifestare a cultului pentru euharistie este *Ceasul de închinare* sau *Un ceas cu Isus*: «În multe locuri creștinii buni petrec înaintea sfintei Cuminecături câte un ceas întreg, pentru a i se închina lui Isus Hristos ascuns acolo, pentru a-i mulțumi pentru binefacerile primite, pentru a cere iertare de păcatele lor și ale altora și pentru a-l ruga în necazurile și lipsurile lor. Acest ceas de închinare este în amintirea lui Isus Hristos din grădina Ghetsemani, cari s-a rugat lui Dumnezeu, și apoi s-a întors la apostoli, pe cari i-a aflat dormind și le-a zis: "Un ceas nu ați putut petrece cu mine?"[...] Dar în alte locuri se face o slujbă deosebită, de obicei după amiază, sau după vecernie, dându-se binecuvântarea cu sf. Cuminecătură»¹⁴, acest ritual fiind cunoscut sub numele de *Binecuvântarea Euharistică*.

Un alt câmp în care s-a făcut perceptibilă prezența influenței romano-catolice este literatura hagiografică; în această perioadă apar, în mediul greco-catolic, diferite cărți care oferă ca ideal de trăire creștină viețile unor sfinți apuseni, dintre care mulți au trăit la sfârșitul secolului al XIX - începutul secolului al XX-lea. În diferite cărți sau articole se oferă aceste modele ca idealuri de urmat pentru creștinii Bisericii Catolice universale. Dintre numeroase exemple pe care am putea să le enumerăm, amintim pe cele mai cunoscute: viața lui Pier Giorgio Frassati¹⁵, un tânăr catolic italian implicat în răspândirea principiilor de viață creștină în mediul social prin structurile asociațiilor catolice studențești, Ven. Contardo Ferrini¹⁶, Sf. Ioan Maria Vianney¹⁷, model al preoției slujitoare, Don Bosco, exemplu al preotului dedicat apostolatului tinerilor, Carol Borromeu, Sf. Alfons de Liguori, Francisc de Sales etc., toate repere morale ale trăirii virtuților creștine în mod eroic. Tema hagiografică în repertoriul literaturii pioase este des întâlnită; a avut o frecvență mare în cadrul literaturii sacre. Aceste vieți ale sfinților sunt întâlnite în biografii singulare sau se găsesc în diferite culegeri ale vieților mai multor sfinți. În cărțile greco-catolice sunt nominalizați un număr considerabil de sfinți apuseni, ale căror vieți au rămas cuprinse în diverse scrieri religioase. Citirea unor astfel de texte era frecventă în practica pietății individuale, constituind o constantă în exercițiul pietății lumii laice, fiind citite în lumea rurală mai ales duminica după-masă, în casele țărănești, chiar și prin intermediul cunoscutelor *Calendar de la Blaj*¹⁸. În literatura hagiografică destinele exemplare ale sfinților «plasează aceste scrieri în planul idealității creștine»¹⁹, modelul oferit de aceștia fiind învăluit într-o aură aproape legendară. Intenția pedagogico-spirituală a acestor descrieri se materializează prin faptul că ele sunt stimulative pentru credincioși și cuprind în sine învățături moral-creștine și duhovnicești, generând atitudini interioare autentice de răbdare, generozitate, spirit de sacrificiu până la eroism, simțul crucii în viața cotidiană, detașare, deschidere față de alții.

În contextul cultului sfinților venerați, Maria ocupă un loc proeminent în pietatea poporului greco-catolic. Figura Mariei, idealizată în persoana și privilegiile sale, dar considerată în mod particular apropiată și maternă, a atras într-o manieră caracteristică înflorirea unei evlavii populare mariane, evlavie îmbogățită prin asimilarea unor forme devoționale latine. Paralel cu dezvoltarea asociațiilor religioase care aveau ca scop cultivarea devoțiunii către Preacurata, credincioșii greco-catolici devin sensibili la mesajele Fecioarei de la Fatima²⁰ și Lourdes. Tit Liviu Chinezu scria, cu

¹² P. Nicolae Pura, *Pâinea vieții*, Cluj, 1943, p. 70.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 75-76.

¹⁵ Cf. PS Ioan Suci, *Pier Giorgio Frassati*, Blaj, 1943; articole: în revista *Tinerimea nouă. Buletin pentru tinerime*, Blaj, Aprilie, 1935, nr. 8, p. 118-121.

¹⁶ Dumitru Neda, *Sfântul în redingotă*. Ven. Contardo Ferrini, Blaj, 1935.

¹⁷ Sf. Ioan Maria Vianney, *Meditații*, Oradea, 1930.

¹⁸ Un exemplu: Dumitru Neda, *Comoara comorilor (viața surorii Marta din Mănăstirea Visitandinelor din Chambéry)*, în *Calendarul de la Blaj, pe anul 1934*, p. 67-73.

¹⁹ Doru Radosav, *op. cit.*, p. 41.

²⁰ Iosif E. Naghiu, *Fatima*, în *Calendarul de la Blaj*, 1943, p. 56-60.

ocazia a 25 ani de la arătările Sf. Fecioare la Fatima, în Portugalia, în Prefața cărții *Fecioara din Fatima* a PS Ioan Suci, precizând nevoia de pocăință exprimată de «chemarea pe care o adresează Maica Domnului lumii întregi în aceste vremuri de urgie»²¹. La sfârșitul acestei cărți erau anexate o “Novenă către Sfânta Fecioară din Fatima” și “Rugăciune de Consfințire la Inima Neprihănită a sfintei Fecioare Maria” cu indulgență. Existau apoi o serie de culegeri de predici, unele traduse²², destinate clerului și implicit credincioșilor, care cuprindeau culegeri de pilde după diferiți autori pentru a oglindi mai bine adevărurile exprimate²³ și care «fac să încolțească viața sufletească pe urma predicilor ținute»²⁴, presărate cu pilde sau exemple ale unor sfinți apuseni care oglindesc în viața lor evlavia deosebită pentru Maica lui Dumnezeu. «Poporul nostru totdeauna a cinstit pe Prea Curata Fecioară Maria [...] dar mai mult dintr-un fin instinct, cu care el e înzestrat de la Dumnezeu, și nu în mod conștient, din motivul că i-a lipsit instrucția sistematică despre Maica Domnului. Cultul Preacuratei la noi adeseori se pierde într-un misticism legendar de gust popular [...]». În continuare autorul ne oferă o constatare care este una dintre cauzele principale ale adoptării unor noi forme devoționale latine și care justifică asimilarea legitimă a acestora în pietatea greco-catolică: «Ca și-n alte deprinderi religioase așa și în cinstirea Preacuratei Fecioare noi am rămas mult îndărât de credincioșii Bisericii apusene [...]. Mulțumită însă actualilor noștri Arhieri [...] și noi începem a ne încopcia în ritmul acelei Biserici [...]». În același timp însă, paralel cu aceste devoțiuni de tip latin, arhierii Bisericii se simt responsabili de menținerea și practicarea devoțiunilor specific răsăritene: «aceiași Arhieri, de exemplu IPS Vasile Traian Frențiu, episcopul Orăzii, a ordonat ca în dieceza Orăzii, în postul Sfintei Mării, în fiecare seară, să se cânte în toate bisericile Paraclisul Prea Curatei Fecioare Maria, iar la sfârșitul Paraclisului să se țină o scurtă cuvântare despre Dânsa»²⁵.

Un alt compartiment al vieții spirituale în care se poate constata prezența influenței paradigmei latine în mediul greco-catolic este *literatura ascetico-mistică*, ce pledează pentru edificarea spirituală. Se percepe, în această perioadă, nevoia imperioasă a unui curent de “înnoire sufletească”, ce ar avea ca scop desăvârșirea individuală. În întâmpinarea acestei nevoi s-a răspuns prin traducerea sau prelucrarea unor opere a câțiva autori clasici ai spiritualității apusene. În repertoriul literaturii ascetice greco-catolice se pot depista elemente considerabile privind influența mijlocită a operelor ascetico-mistice din teologia apuseană. Nu se poate trece cu vederea o lucrare de ascetică de mare audiență în mediul greco-catolic, venită dinspre literatura ascetică occidentală și anume *De Imitatione Christi*, considerată a fi opera lui Toma de Kempis dar, după cercetări mai recente, datorată lui Ioan Gerson, lucrare ce a avut un mare succes chiar și printre creștinii români ortodocși, pentru care s-au realizat mai multe traduceri. O primă ediție în limba română pentru credincioșii greco-catolici a fost tălmăcită de unul din fruntașii Școlii Ardelene, Samuil Micu²⁶. Din punct de vedere tematic, pe aceeași linie cu *Imitația lui Hristos*, se plasează *Introduction à la vie dévote*, a sfântului Francisc de Sales. În 1898 apare o ediție în limba română²⁷, ediție tradusă și editată de Damian Elie Domșa, călugăr din Blaj, reeditată în anul 1906²⁸, iar în 1930, apare la Iași o altă ediție, ambele fiind destinate mediului catolic românesc (greco-catolic și romano-catolic). O altă operă ascetică foarte cunoscută în spiritualitatea occidentală a cunoscutului autor Alfonso Maria de Liguori, *Pregătirea la moarte*, apare la Blaj încă din anul 1893²⁹. *Literatura moral-religioasă* are o reprezentare mai largă, promovând, prin etalarea adevărurilor și învățăturilor creștine, un mesaj etic, circumscris atât unei stări de pietate, cât și unui comportament adecvat³⁰. Și în acest sector se constată fenomenul influenței dinspre literatura pioasă occidentală romano-catolică, fenomen răspândit prin întoarcerea unor bursieri din centrele de învățământ catolice apusene și favorizat de traduceri sau prelucrări din literatura religioasă a catolicilor de rit latin. Răspândirea traducerilor de literatură moral religioasă din limba italiană și franceză a fost un fapt de domeniul evidentei, care ar merita o cercetare aparte.

²¹ P.S. Ioan Suci, *Fecioara din Fatima*, op. cit., p. 3.

²² Bourdaloue, *Predicile de Advent*, (Trad. Alex. Nicolescu), Blaj, 1920.

²³ P. N. Pura, *Pilde. Culegere de pilde pentru ilustarea adevărurilor creștine*, Cluj, 1941.

²⁴ Ioan Vultur, *Comoara predicatorilor*, Blaj, 1943, p. 7.

²⁵ Simion Gocan, *Cea plină de dar. Predici mariane*, Oradea, 1937, p. 5-6.

²⁶ Thomas a Kempis, *De urmare lui Hristos*, Blaș, 1812.

²⁷ Santulu Franciscu de Sales, *Filotea s'au introducerea la vietia pia*, Sibiu, 1898.

²⁸ *Ibidem*. Edițiunea a dou'a, Blasiu, 1906.

²⁹ Alfonsu Maria de Liguori, *Pregătire la mörte*, Blașiu, 1893.

³⁰ Doru Radosav, op. cit., p. 51.

Un alt sector al religiozității greco-catolice în care s-a putut observa influența directă a spiritualității latine este cel al diferitelor *asociații devoționale* existente în viața Bisericii, structurate la nivel de parohie. Dintre cele mai importante, amintim câteva care pot fi paradigmatic pentru perioada de care ne ocupăm. Dintre acestea, un loc și un rol semnificativ l-au avut *Reuniunile Mariane*, existente în lumea catolică încă din secolul al XVI-lea, în Biserica greco-catolică fiind prezente de la începutul secolului XX, Mitropolitul Victor Mihali de Apșa (1893-1918) instituind primele Reuniuni Mariane³¹. Constatând binefacerile acestor Reuniuni, care «produc o adevărată renaștere sufletească, religioasă și morală» și observând că «binele ce-l aduc Reuniunile Mariane Bisericii și societății în general, în statele culte ale Apusului, este de neprețuit», se ajunge la afirmația că «aceste Reuniuni Mariane se pot introduce foarte ușor și la noi (și pe cât se vede din experiența de până aici nu fără rezultate îmbucurătoare), căci ele sunt adaptabile și ritului nostru oriental românesc». Și continuă susținătorul acestora: «Preaveneratul Ordinariat al Orăzii a înființat un Directorat diecezan central care să directiveze întemeierea și funcționarea lor; în Sinodul diecezan din 4-5 Mai 1926 le-a prescris pentru toate parohiile, așa că aici, în dieceza Orăzii, abia este parohie unde să nu funcționeze»³². Menite să intensifice viața religioasă a poporului prin cultul dedicat Mariei, «dela care nădăjduim, că va pune o vorbă bună pentru noi păcătoșii în fața marelui Judecător, la înfricoșata zi a desocotirii», «Reuniunile Mariane sunt niște societăți religioase, cari [...] au de scop intensificarea vieții religioase și morale, căutând a formă din fiecare membru al lor un adevărat caracter de creștin: creștini practicanți ai convingerii lor religioase»³³, printr-o devoțiune specială către Maica lui Dumnezeu, apostolatul caritativ, perfecționarea personală în starea proprie, împlinirea conștiințioasă a propriilor datorințe, progres în virtuți ș.a. Se recomandă membrilor mărturisire și comunicare deasă, cel puțin săptămânală sau lunară, dacă nu chiar zilnică³⁴, iar intrarea în rândurile acestei asociații este însoțită cu rostirea de rugăciuni prevăzute cu indulgențe plene sau parțiale. În 1928, numărul membrilor reuniunilor mariane s-a ridicat la peste 52.000 în cele patru dieceze greco-catolice³⁵.

O altă organizație religioasă care provine din spațiul latin, dar care nu reușește să ia proporții atât de mari printre credincioșii greco-catolici precum Reuniunile Mariane, este *Apostolatul Rugăciunii*, după modelul asociației iezuite italiene *L'apostolato della preghiera*, o asociație «a acelor creștini catolici, care sub conducerea preoților Bisericii, formează un fel de “armată” sufletească și se luptă pentru lățirea Împărăției lui Dumnezeu în sufletele oamenilor»³⁶. Mediul de proveniență de tip iezuit se observă și din terminologia utilizată în descrierea dinamicii vieții creștine ca “luptă”: “armata” fiind credincioșii, “armele” folosite sunt rugăciunea, Sf. Cuminecare, jertfa (mortificarea), faptele bune. Scopul acestei asociații este apostolatul. În acest caz apare clar ideea de acțiune, specifică tipului de spiritualitate răspândit de ordinul iezuit în această perioadă. *Cruciata Euharistică*, de asemenea de mici proporții printre greco-catolici, este o secțiune a *Apostolatului Rugăciunii*, fiind “armata” copiilor «care luptă pentru întinderea regalității lui Isus din Prea Sfânta Taină Euharistică și întronarea Lui în toate inimile»³⁷. Apare aceeași terminologie: “terenul” de luptă, ofensiva, cinstea de a putea lupta sub steagul Marelui Împărat și Rege Isus Hristos (reprezentat în mod văzut prin Sf. Părinte Papa), înrolarea în rândurile luptătorilor din Împărăția Luminei și a Binelui, împotriva Împărăției Întunericului și a Răului, vocabular specific scrierilor lui Ignațiu de Loyola și spiritualității iezuite. Una dintre condițiile integrării în această asociație este completarea zilnică a unui tabel în care se notează “biruințele” și “înfrângerile” în combaterea defectelor și în practicarea virtuților. Fiecare membru are un program zilnic de viață creștină, care cuprinde “Oferta zilei”, în care, printre altele, se roagă «pentru unirea în credința cea adevărată a tuturor Românilor și pentru regenerarea vieții creștinești a Neamului nostru»³⁸ și beneficiază de diferite indulgențe. Același vocabular este prezent și în revistele pentru formarea caracterului tineretului³⁹.

³¹ Cf. *Biserica Română Unită...*, p. 152.

³² Dr. Aloisie Tăutu, *Ce sunt și cum trebuie organizate Reuniunile Mariane*, Ed. a II-a, Oradea, 1929, p. 8-11.

³³ *Ibidem*, p. 11.

³⁴ *Ibidem*, p. 53.

³⁵ *Ibidem*, p. 12.

³⁶ *Apostolatul Rugăciunii și Cruciata Euharistică*, Nagyvárad, 1941, p. 3.

³⁷ *Ibidem*, p. 7.

³⁸ *Ibidem*, p. 14.

³⁹ *Tinerimea nouă. Buletin pentru tinerime*, Blaj, Aprilie, 1935, nr. 8: «“Tinerimea nouă” vrea să contribuie la plâsmuirea caracterului în cititori, continuând educația lor creștină», p. 129.

Referitor la spiritualitatea iezuită și la influența acesteia asupra vieții spirituale a greco-catolicilor am putea aminti practica *Exercițiilor Spirituale* existentă în perioada cercetată și care consta în retragerea pentru câteva zile în reculegere și rugăciune într-o mănăstire sau într-un loc propice, de obicei în clădirile seminariilor eparhiale. În anul 1913 s-au ținut asemenea Exerciții la Sigheț, iar în 1914 noul episcop al Lugojului, PSS Frențiu a ordonat pentru clerul eparhial exerciții la Lugoj și Prislop⁴⁰. S-au elaborat și lucrări care ofereau material spre meditare, după modelul meditațiilor sf. Ignațiu de Loyola⁴¹. Dar acestea au rămas la nivel de cler⁴², echivalentul lor la nivel de credincioși fiind *Misiunile populare*, introduse printre românii greco-catolici în anul 1904⁴³.

Un ultim exemplu, pe care îl luăm în considerare în acest studiu și care a îmbogățit considerabil viața religioasă a laicilor greco-catolici, este o organizație care își are originea în tradiția Bisericii Catolice universale. În fața unei Europe păgâne s-a simțit nevoia unei reorganizări a vieții creștinilor, reorganizare numită de Papa Pius al XI-lea *Acțiunea Catholică*, echivalentul acestei asociații la românii greco-catolici fiind *AGRU*. La baza acestei reorganizări stă convingerea că numai un activism catolic poate opune rezistență unei lumi păgâne, materialistă și francmasonă⁴⁴. În acest sens, la nivel de parohie, "tovarășii de ideal și simțire" vor forma împreună o echipă de elită spirituală care, conștientă de marea chemare a vieții creștine, va crea o atmosferă și un ritm nou, creștin, întregii vieți sociale, în mediul în care trăiesc. *AGRU* a fost, în această perioadă, cea mai puternică asociație a românilor uniți, constituită în anul 1929 la Blaj cu binecuvântarea arhierilor care, pe lângă apărarea Bisericii, are ca scop și creșterea și întărirea credinței și a vieții religioase a membrilor săi⁴⁵, formarea unor creștini «mai *buni* și mai *evlavioși*, mai *cinstiți*, mai *curați*, mai *drepti* [...]. Membrii acestor asociații își iau îndatorirea să se roage mai des, să se spovedească și să se cuminece mai des, să fie umiliți, iubitori, îndeplinitori de cât mai multe fapte bune»⁴⁶. Organizație a mirenilor, *AGRU* a contribuit la asanarea vieții sociale și religioase a românilor în perioada propusă pentru cercetare și a constituit un cadru instituțional propice pentru educația religioasă și afirmarea socială a membrilor ei, mai ales a elevilor și studenților.

Spre sfârșitul acestui studiu, putem afirma că în perioada cuprinsă între anii 1918-1948, paradigma religioasă greco-catolică continuă să se îndepărteze întrucâtva de modelul ortodox, prin însușirea unor forme de evlavie provenite din mediul latin. Din nevoia de a impune exigențele unei vieți religioase exemplare în rândul mirenilor, dar și al clericilor, modelelor de pietate tradiționale li se adaugă altele, noi. O desprindere de modelul pietății ortodoxe are loc spre sfârșitul secolului al XIX-lea, prin transferul în lumea greco-catolică a paradigmei catolice apusene⁴⁷.

Fizionomia Bisericii greco-catolice s-a prefigurat, în această perioadă, sub influența benefică a împrumuturilor din ritul latin, fără a pierde însă esența valorilor spirituale răsăritene. Aceste influențe au pătruns mai întâi în eparhia de Oradea, apoi în Maramureș, Lugoj, Cluj-Gherla și mai târziu în Arhiepiscopia de Alba Iulia și Făgăraș, care era oarecum mai tradițională; devoțiunile și riturile culturale din Catedrala din Blaj erau întrucâtva normative pentru celelalte reședințe eparhiale. Aceste forme de pietate ce s-au dezvoltat în Apus au fost adaptate tradiției răsăritene a Bisericii greco-catolice. Tradiția Bisericii răsăritene cunoștea, în această perioadă, o bogată înflorire de forme de spiritualități, care nu erau mai puțin venerabile decât cele ce au luat naștere în Apus dar, în conștiința greco-catolicilor, viața creștină a acestora nu putea să nu primească un impuls de la strălucitele exemple de trăire religioasă din Apus, din bogăția de scrieri spirituale, de la monumentele de gândire teologică, de la pilda activității misionare și caritative⁴⁸.

⁴⁰ Dr. Nicolae Brânzeu, *Exercițiile spirituale ale preoților*, în *Cuvântul Adevărului*, Mănăstirea Bicsad, 1928, nr. 5, p. 384.

⁴¹ Cf. Dr. Alexandru Nicolescu, *Stropi de rouă. Povești sufletești date cu prilejul Ss. Exerciții Spirituale*, Ed. Societății "Sfânta Unire"- Blaj, Lugoj, 1929.

⁴² *Exercițiile Spirituale* se practicau și în școlile confesionale greco-catolice, când școlarii li se rezervau câteva zile de reculegere sufletească sub îndrumarea unui preot. Cf. Al. Todea, *op. cit.*, p. 190.

⁴³ *Vestitorul*, Oradea, nr. festiv, 25 aprilie 1935, p. 8; *Cultura Creștină*, Blaj, XII, 1923, p. 263, apud *Biserica Română Unită*, p. 219.

⁴⁴ *Acțiune Catholică. Extras din Anuarul Uniunii misionare a Clerului Român unit pe 1941*, Editura AGRU, Nagyvárad, p. 11.

⁴⁵ I. Agârbiceanu, *Viața și mlădițele*, Ed. A.G.R.U., Beiuș, 1931, p. 87.

⁴⁶ *Ibidem*. Vezi și *Ce este și ce vrea AGRU?*, Oradea, 1931.

⁴⁷ Doru Radosav, *op. cit.*, p. 10.

⁴⁸ Alexandru Mircea, *Problema religioasă în România*, în *Biserica Română Unită...*, p. 398.

În fuziunea dintre creștinism – înțeles ca doctrină și lucrare harică – și diferitele realități concrete, se produc sinteze mereu deosebite și noi. Îmbogățirea evlaviei în mediul greco-catolic nu însemna neapărat orientarea vieții sufletești înspre forme de viață religioasă, care au apărut în Apus și care sunt produsul fuziunii dintre creștinismul trăit și realitățile contingente pe care le-a întâlnit acolo, dar acestea, fiind expresia unui creștinism autentic, au putut fi adaptate încât să nutrească pietatea greco-catolică, nu atât prin forma exterioară, cât prin spiritul care le anima⁴⁹. Biserica Catolică nu a pretins să impună uniților formele de viață religioasă care s-au dezvoltat în Apusul, ci aceștia, din dorința de a da un nou impuls propriei vieți spirituale, au preluat și prelucrat unele dintre acestea, introducându-le în panoramă propriei tradiții, dând o configurație nouă și o individualitate proprie identității Bisericii greco-catolice.

Încercarea de a stabili, în limitele posibilului și la începutul unui program de cercetare care abordează viața spirituală a Bisericii Române Unite între 1918-1948, influența exemplului devoțional romano-catolic asupra religiozității populare la românii greco-catolici presupune câteva constatări finale. Sub raport cronologic, puterea paradigmei devoționale poate fi stabilită pentru începutul secolului al XX-lea. Fenomenul s-a dezvoltat în mod logic, în raport direct cu particularitățile românilor greco-catolici și sub oblăduirea ierarhilor acestei Biserici. Dintre căile care au facilitat acest fenomen, cu nenumărate consecințe în viața spirituală a populației greco-catolice și implicit a religiozității populare în perioada cercetată, trebuie amintite activitatea bursierilor români în diferite centre culturale și religioase din Apusul continentului, la care se adaugă numeroasele traduceri din literatura genului (aspecte necercetate sistematic până acum în literatura de specialitate). Asimilarea, mai mult sau mai puțin conștientă, a acestei paradigme de către credincioșii greco-catolici este motivată, la îndemâna constatărilor din această cercetare, prin nevoia vitală de îmbogățire a vieții lor spirituale, în raport direct cu stadiul dezvoltării economice, politice, sociale, culturale și religioase în deceniile care au urmat după Marea Unire până în momentul desființării abuzive a instituției de către regimul comunist.

ANTON RUS

**DER EINFLUß DES LATEINISCHEN DEVOTIONS-PARADIGMAS ÜBER DIE GRIECHISCH-KATHOLISCHE VÖLKISCHE RELIGIOSITÄT
(1918-1948)**

ZUSAMMENFASSUNG

Der vorstehende Beitrag, ist eine gut abgegrenzte Seite aus einem weiteren Forschungsprojekt betreffend das spirituelle Leben in der Rumänischen Unierten Kirche in der Zeitspanne zwischen der Vollendung der Einheit des rumänischen Nationalstaates und der widerrechtlichen Abschaffung dieser Institution durch den kommunistischen Behörden. Er startet von der modernen Untersuchung des Phänomens der völkischen Religiosität bei den griechisch-katholischen Rumänen. Der Autor des Beitrags bespricht, anhand der gegebenen Geschichtsschreibung (die in einer nahen Zukunft eine kritische Untersuchung voraussetzt), verschiedene Ausdrucksformen der völkischen Religiosität, die womöglich durch zeitgenössischen Beispiele in das griechisch-katholische Milieu veranschaulicht werden, für welche er in einigen Fälle die lateinische Paradigma feststellte: religiöse Verbände, Devotionen an den Heiligen, hagiographische Texte u.a.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 402.